

Міністерство
захисту довкілля
та природних ресурсів
України

АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА «МІГРАЦІЯ, НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ЗМІНА КЛІМАТУ: УКРАЇНА»

КВІТЕНЬ 2022

АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА: «МІГРАЦІЯ, НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ЗМІНА КЛІМАТУ: УКРАЇНА»

Вплив зміни клімату спричинив і поглибив вразливість людей через переміщення та вимушену міграцію внаслідок екстремальних погодних і кліматичних явищ¹. Водночас переміщення людей, зростання нерівності та урбанізація збільшують майбутні потенційні загрози, пов'язані з кліматом². Утім, важливо визнати, що безпечні та впорядковані переміщення людей усередині країн та між країнами можуть створити й можливості для управління ризиками, пов'язаними зі зміною клімату³. Питання, пов'язані з мобільністю людей у контексті зміни клімату, також були включені в матеріали Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату⁴, Сендайської рамкової програми зі зменшення ризику катастроф на 2015–2030⁵ роки та Глобального договору про безпечну, впорядковану та врегульовану міграцію⁶.

Важливо зазначити, що з моменту вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого по всій країні зафіксовано бойові дії, які привели до широкомасштабного руйнування інфраструктури, загибелі та переміщення населення. Війна, у поєднанні з пандемією COVID-19, негативно впливає на готовність та адаптацію країни до зміни клімату. Війна може значно зашкодити прогресу, досягнутому в рамках Цілей сталого розвитку, та призвести до подальшого гальмування робіт у цьому напрямі.

Протягом останнього десятиліття соціально-економічні та політичні чинники залишалися головними рушіями міграційних переміщень в Україні. Фактори довкілля рідко діють самі по собі. Вони впливають на інші рушії міграції. Наслідки зміни клімату, такі як посухи, лісові пожежі та повені, можуть негативно вплинути на добробут, продовольчу та водну

безпеку. Крім того, екологічні наслідки нинішньої війни в Україні через військові дії поблизу ядерних реакторів, місце захоронення радіоактивних відходів, нафтопереробних та хімічних заводів продовжують посилювати екологічні ризики⁷. Масові пошкодження цивільної інфраструктури також підривали адаптаційні можливості, необхідні для подолання загрози, яку створює зміна клімату. Це у свою чергу підвищує ризик переміщення внаслідок стихійних лих, збільшить загрозу екологічних потрясінь і стресових факторів для мігрантів, які перебувають у вразливому становищі, а також змусить деяких людей залишатися в екологічно небезпечних районах.

Інформація та аналіз, представлені в цьому документі, базуються на картографуванні українських правових документів, політик та актів стратегічного планування у сферах міграції, екології, зміни клімату, зменшення ризиків катастроф, сільського господарства, сільського та міського розвитку, гендеру, міграції, а також на інтерв'ю з експертами. Вивчення близько 100 політичних, правових та стратегічних документів показало, що зв'язки між міграцією, довкіллям та зміною клімату висвітлені в українських політиках, законодавстві та стратегічних документах України побіжно. Більшу частину дослідження було проведено до початку вторгнення Російської Федерації в Україну, що відображене нижче в ключових висновках та уроках.

На основі цих висновків було розроблено рекомендації щодо кращого врахування міграції в контексті зміни клімату в політичній сфері в Україні. Вони передбачають доповнення та уточнення низки законодавчих норм, удосконалення досліджень, аналізу даних та ризиків для запобігання, мінімізації та вирішення проблем міграції та переміщень, пов'язаних із ката-

¹ IPCC 2022. Резюме МГЕЗК II для політиків. Шостий звіт про оцінку МГЕЗК. Міжурядова група експертів із питань зміни клімату, див. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>

² Там само.

³ IPCC 2022. Глава 8 Бідність, добробут та сталий розвиток. Шостий звіт про оцінку МГЕЗК. Міжурядова група експертів з питань зміни клімату, див. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>

⁴ Варшавський міжнародний механізм щодо втрат та збитків Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату окреслює стратегічні напрями роботи з питань міграції, переміщення та мобільності людей, див. <https://unfccc.int/wim-excom/areas-of-work/migration-displacement-and-human-mobility#:~:text=The%20Executive%20Committee%20established%20a,adverse%20impacts%20of%20climate%20change>

⁵ Генеральна Асамблея ООН 2015 року. Сендайська рамкова програма зі зменшення ризику катастроф 2015–2030. Резолюція A/Res/69/283, див. <https://www.preventionweb.net/files/resolutions/N1516716.pdf>

⁶ Глобальний договір про безпечну, впорядковану та врегульовану міграцію. Резолюція A/RES/73/1956, див. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N18/451/99/PDF/N1845199.pdf?OpenElement>

⁷ Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля, див. <https://mepr.gov.ua/news/39161.html>

строфами, а також посилення загальнодержавного підходу для забезпечення синергії та узгодженості. Крім того, ми рекомендуємо посилювати співпрацю між державою та громадянським суспільством, підвищувати обізнаність державних службовців і громадськості про взаємозв'язок міграції, довкілля та зміни клімату, а також передбачати досвід інших країн.

Ключові висновки та уроки

- До початку війни Україна почала розробляти загальнодержавний підхід до вирішення питань міграції в контексті зміни клімату.
- Більшість політик, законів та стратегій щодо довкілля, зміни клімату, сільського господарства, сільського й міського розвитку, гендеру та міграції не визначають взаємозв'язків між міграцією, довкіллям та зміною клімату.
- Проблему міграції в контексті зміни клімату найбільше актуалізовано у сфері зменшення ризику катастроф. Політики, закони та стратегії включають планову евакуацію та релокацію людей із зон лиха.
- Відповідно до законодавства, міграція, спричинена природними та техногенними катастрофами, може бути підставою для набуття іноземцем чи особою без громадянства тимчасового захисту в Україні. Крім того, міжнародне та українське законодавство забороняє примусове повернення іноземців та осіб без громадянства до країн, де їхньому життю або здоров'ю, безпеці або свободі загрожує небезпека. Отже, у низці законів, що регулюють міграційні процеси, визнано й відображені взаємозв'язки між міграцією та зміною клімату.
- У законодавстві щодо внутрішньо переміщених осіб (ВПО) визнається, що надзвичайні ситуації природного характеру можуть бути однією з причин зростання кількості ВПО, хоча згадки про зміну клімату в документах відсутні.
- Картографування показало, що в документах останніх років, на відміну від більш ранніх, зв'язок міграції, довкілля та зміни клімату відображені детальніше. Отже, суспільство та особи, які приймають рішення, усе більше усвідомлюють важливість цих сфер для розвитку країни.
- Інтерв'ю з національними експертами засвідчили дуже обмежене розуміння взаємозв'язків між міграцією та зміною клімату. Експерти, котрі визнавали цей зв'язок, як правило, розглядали його крізь гуманітарну призму й говорили про відповідні труднощі для системи надання притулку. Деякі також передбачали збільшення транзитної міграції. Збір та аналіз відповідних статистичних даних і досліджень не вважалися пріоритетними.
- Поодинокі експерти вказали, що грошові перекази та заробітки від працевлаштування за кордоном можуть бути використані для подолання негативних наслідків катастроф, спричинених природними факторами, та керування цими наслідкам. Опитані також відзначили певні зміни у ставленні до питань довкілля через досвід, який люди отримують, перебуваючи за кордоном.
- Якщо Уряд України змінить свої погляди на Глобальний договір про безпечну, впорядковану і врегульовану міграцію, то з'явиться можливість запровадити більш комплексний підхід щодо запобігання проблемам, пов'язаним із катастрофами та міграцією, а також щодо мінімізації та вирішення цих проблем. Реалізація Глобального договору надала б додатковий імпульс для врахування впливу зміни клімату на міграцію в Україні.
- Планова евакуація та релокація є одними з політичних інструментів для запобігання ризикам пов'язаного з катастрофами переміщення населення в Україні, а також для мінімізації цих ризиків та управління ними. Однак, на відміну від проголошеного в Сендайській платформі, політики, закони та стратегії ще не визнають, що знання, навички та здібності мігрантів також можуть сприяти стійкості громад і суспільства.
- Аналіз показує, що в національних та субнаціональних політиках, законах та стратегіях актуалізація проблеми міграції в контексті зміни клімату є обмеженою — хоча цю актуалізацію було рекомендовано сторонам Цільовою групою з переміщення Варшавського міжнародного механізму щодо втрат і збитків Рамкової конвенції ООН про зміну клімату.

Міністерство
захисту довкілля
та природних ресурсів
України

КОНТАКТИ:

- ukraine.iom.int
- facebook.com/IOMUkraine
- instagram.com/IOMUkraine
- twitter.com/IOMUkraine
- linkedin.com/company/international-organization-for-migration-iom-ukraine

